

REKENMUNT EN COURANT GELD

K. Lemmens

Wanneer onze genealogische opzoekingen uiteindelijk stranden in de 17de eeuw bij gebrek aan vroegere gegevens uit de parochieregisters, dan beginnen we te snuffelen in cijnsboeken en leenboeken en andere dossiers uit het oud gemeentearchief. Zelfs degenen die bedreven zijn in het lezen van oud schrift struikelen dikwijls over de afkortingen die gebruikt werden bij geldsommen. Het zijn nochtans deze geldsommen die zeer nuttig zijn bij onze verdere opsporingen. Cijnzen bleven eeuwenlang onveranderd en werden dan in hun oorspronkelijke vorm geschreven als denier lovens of schellingen swerten of ponden groot of tournoois of in veertel evene of een aantal capuynen. In de kortere afrekeningen werden ze omgezet in rekenmunt. En hier beginnen dan meestal de moeilijkheden.

Het overzicht dat volgt is vooral bedoeld voor het hertogdom Brabant na 1434, alhoewel we ons verplicht zien het onderwerp ruimer te behandelen om een beter inzicht te verschaffen. Vermits de materie erg ingewikkeld is en we de problemen zo eenvoudig mogelijk willen weergeven, beseffen we dat we ons op glad ijs wagen. Liever dan ons een duwtje te geven is een helpende hand dan ook erg welkom. Verbeteringen en aanvullingen worden op de redactie verwacht.

1. GOUD EN ZILVER

Zelfs in de tijd van de ruilhandel gaf men de voorkeur aan goederen die steeds van pas kwamen. Zo is het woord *salaris* afkomstig van de Romeinse soldaat die als soldij zout (sal) kreeg. De kaurischelp, die in deze eeuw nog door enkele volksstammen gebruikt werd, was handiger en bestendiger dan andere ruilobjecten. Ertsblokken zijn zwaar en waardevol. De edele metalen kregen de voorkeur. Zelfs in aloude tijden waren sommige van deze metalen gemakkelijk te bewerken. Men kon er munt uit slaan. De oudst bekende muntslag heeft plaats gevonden in Lydië (West-Turkije) te Sardes aan de Pactolus. In deze rivier had men *electrum* gevonden, een metaal dat een natuurlijk mengsel was van goud en zilver in een verhouding die varieerde van 40 tot 60 %. Men onderstelt dat de *stater*s die te Sardes daaruit geslagen werden, snel onderhevig zijn geweest aan prijsverschillen. Wanneer het goud in het mengsel overwoog, was dat immers duidelijk te merken aan de kleur van het muntstuk.

Goud is nu eenmaal een edeler metaal dan zilver. Het roest niet en behoudt zijn mooie glans. Het is makkelijk te verwerken. Door hameren kan men een blokje goud papierdun maken. Twee over elkaar gelegen velletjes bladgoud kan men moeiteloos aaneenkloppen. In de natuur is het meestal in zuivere vorm aanwezig, zodat de ontginningsproblemen ten huidige dage zich vooral toespitsen op de mijnbouw op grotere diepte of in moeilijke omstandigheden.

Zilver daarentegen komt zelden in zuivere vorm in de natuur voor. Maar reeds 4000 jaar geleden ontdekte men op welke manier zilver vrijgemaakt kon worden uit looderts. Toch bleef het een moeilijk procédé. Het zal dan ook niet verwonderen dat rond 550 vóór Christus ten tijde van koning *Cresus* de Lydiërs reeds nagenoeg zuivere gouden en zilveren muntstukken vervaardigden met een vast bepaald gewicht, gegarandeerd door ingeslagen symbolen. En *Cresus* bepaalde de waarde van het goudstuk op het *tienvoudige* van het zilverstuk met gelijk gewicht.

In Griekenland overheerste het zilver bij de aanmunting, die ons prachtige muntenreeksen opleverde. In die zelfde eeuw moest men zich te Rome nog tevreden stellen met de *aes rude*, een klomp brons (93,7 % koper + 6,3 % tin) van ongeveer 12 pond. Dit evolueerde tot de *aes signatum*, langwerpige rechthoekig van vorm waarop de voorstelling van een dier, met een gewicht van 5 pond. Het Romeins pond = 327,45 g. De volgende stap is de *aes grave*, zware ronde geslagen stukken van 1 pond.

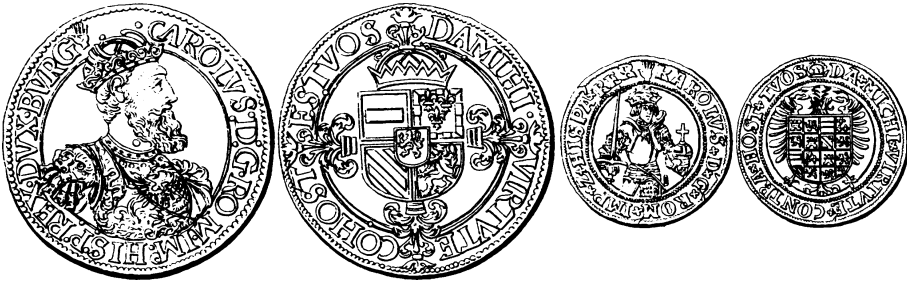
Rond 268 vóór Christus werd de Romeinse muntslag geïnstalleerd in de tempel van Juno Moneta (monnaie) waar de zilveren didrachmen de voorlopers werden van de zeer gevarieerde Romeinse zilverstukkenproductie van de volgende eeuwen. Rond 215 vóór Christus werden er ook de eerste Romeinse gouden munten geslagen, maar goud bleef eerder zeldzaam in het gebruik. In de tweede eeuw na Christus veranderde dit. Er kwam voor de munt te Rome een toenemende belangstelling: *gouden* munten voor de handel, *zilverstukken* voor de soldij en *koper* als pasmunt voor het gewone volk.

Nadat de Galliërs door de Romeinen van hun edele metalen beroofd waren, goten zij stukken uit een mengsel van rood en geel koper *potin* genoemd. In Cornwall sloeg men *tinnen* munten in die tijd, maar onder invloed van de Romeinen kreeg het zilver in West-Europa de overhand. Eeuwenlang is de zilveren penning dan de betaalmunt gebleven in onze streken. Maar wanneer ten gevolge van de uitbreiding van de handel er nood komt aan grotere muntwaarden, dan komt van uit het zuiden het goud weer opzetten: florijnen, guldens, mottoenen, ridders, enz.

Door een verbetering van de mijnbouwtechniek slaagde men in de 15de eeuw in het Ertzgebergte te Saksen erin om rendabeler zilver te ontginnen. Grote zilverstukken van ongeveer 30 g hadden dezelfde waarde als de kleine gouden stukken.

In het begin van de 16de eeuw rekenen we voor de *gouden Carolusgulden* (afbeelding rechts) met een gewicht van 2,93 g en een gehalte van 58,3 % goud, een

inhoud van 1,7 g zuiver goud, terwijl de gelijkwaardige *zilveren Carolusgulden* (afbeelding links), die 22,15 g woog en 83,3 % zilver bevatte en dus 18,5 g zilver oplevert. Besluit: 18,5 g zilver = 1,7 g goud. De verhouding van 10 ten tijde van koning Cresus is opgelopen tot bijna 11. Maar daar zit de toevoer van *Spaanse matten* door de zilvervloot wel voor iets tussen. In latere eeuwen verhoogt deze verhouding geleidelijk tot 15 1/2 in 1834. En deze verhouding was nog steeds 15 toen België in 1914 zijn laatste goudstuk van 20 frank sloeg.

De goudvondsten rond 1850 in Amerika hadden een felle weerslag op de prijs van dit edel metaal, zodat België in 1861 terug de dubbele muntstandaard (goud en zilver) aanvaardde en in 1865 zich aansloot bij de *Latijnse Muntunie*. De ontdekking van grote zilvervoorraden in Nevada verijdelde deze intenties, zodat tegen het einde van de 19de eeuw het goud had gezegevierd. De gouden standaard werd algemeen en de zilveren muntstukken werden *fiduciair*, d.w.z. dat zij hun waarde ontleenden aan het feit dat ze inwisselbaar waren tegen goud. Zilver was nu vertrouwensgeld geworden net als de kleinere koperen pasmunten.

De echte goud-standaard die twee wereldoorlogen doorworstelde evolueerde tot een goud-inwisselbaarheids-standaard, waarbij volgens de *akkoorden van Bretton-Woods* de munten omwisselbaar werden in dollars, die een vaste goudkoers zou hebben. Maar in 1971 werd ook deze laatste band doorgesneden, zodat zuiver monetair gezien het goud waardeloos is geworden. In de realiteit ging het er heel anders aan toe. Reeds in 1967, tengevolge van het wantrouwen tegenover de dollar en de speculatieve stijging van de zilverprijs, was ook de goudprijs gevoelig gestegen. De Zuid-Afrikaanse regering begon daarop met het slaan van *Krugerrands*, die met hun gewicht van 1 troy ounce op de vrije markt een veelvoud opleverden van de vastgestelde prijs van 35 dollar per ons. 1 ons = 31,1034807 g. Deze troy-ons-prijs in US dollar overschreed in 1972 de 100 US dollar om eind 1979 boven de 650 dollar uit te schieten, waarna we in 1982 nog 350 US dollar haalden om in 1983 terug naar 500 US dollar te pieken. Tengevolge deze hoge prijzen en de technische vooruitgang werd de productie fel opgedreven, zodat we nu kunnen spreken van een overaanbod, waarvan 1/3 uit de Zuid-Afrikaanse mijnen komt en 1/5 uit hersmelting van oud goud. De afname betreft voor de helft sieraden en 1/4 munten en goudbaren. Goud is heden ten dage een erg speculatieve belegging geworden.

Terwijl ik dit neerschrijf bedraagt de prijs van 1 ons zilver slechts 4 US dollar en de prijs van 1 ons goud 100 maal meer, nl. 400 US dollar. Dit is een historisch record

aangezien de spanning tussen goud en zilver gedurende vorige jaren tussen 50 en 60 lag.

Omwille van het feit dat de koude oorlog ten einde is (= de psychologische factor), de overproductie (= de technische factor) en de hoge reële interest (obligatierendement minus inflatie = de financiële factor) ziet de toekomst van het goud er eerder negatief uit. Maar de politieke factor is hier wel doorslaggevend.

2. DENIER EN OBOOL

*heine corewas van goede dat die coninc houdt
gelegen te bersel by de kerken op III buender
over lant ende heyde II d ob*

(Rijksarchief Antwerpen - Oud Gem. Arch. Putte n° 157)

In dit cijnsboek zonder datum, dat wellicht uit de 14de eeuw stamt, lezen we dat een zekere Hendrik Corewas voor 3 bunder land en heide een cijns verschuldigd is van 2 denier obool.

Om deze geldwaarde te begrijpen moeten we teruggaan tot Karel de Grote. Die voerde op het einde van de 8ste eeuw een drastische munthervorming door. Hij verhoogde het *Romeinse pond* met 1/3 tot ongeveer 436 g. De zilveren penningen van amper 1,2 g werden vergroot tot deniertjes van 1,7 g. Twaalf *denier* werden gelijkgesteld met 1 *schelling* (solidi) en 20 schellingen maakten 1 *pond*. Maar alleen de denier werd als muntstuk geslagen. En daar heeft West-Europa zich eeuwenlang mee beholpen. Wel verspeelden de opvolgers van Karel de Grote het recht om munt te slaan aan hertogen, graven en bisschoppen. Ook was het gewicht van het muntje stelselmatig verminderd. Dit hoeft ons niet te verwonderen, want na de invallen van de Noormannen kwam er een gestage groei van de bevolking, van de productie en van de handel. Uitbreiding van het aantal deniertjes was moeilijk, want er was te weinig zilveeraanvoer. Oude versleten munten werden hersmolten, maar dan moesten de werklieden van het muntatelier betaald worden evenals de muntmeester, de essayeerder en de wardijn. En ook de hertog wilde zijn graantje meepikken onder vorm van sleischat. Dit alles was slechts te bereiken door de nieuwe munten iets lichter te maken dan de vorige. Echt opvallend was het verschil niet, maar over een periode van 100 jaar gerekend was het zeer duidelijk.

De eerste deniertjes van het hertogdom Brabant werden geslagen te Nijvel en/of te Brussel in de 11de eeuw. Ze wogen ongeveer een gram. En toen tijdens de regering

van hertog Jan I de laatste deniertjes werden geslagen was dat nog amper een halve gram. In Vlaanderen betaalde men met kleine deniertjes of *mailles*. Die stukjes waren zo klein als de kleinste medailles. Eén Antwerpse denier was op het einde van de 12de eeuw gelijk aan twee Vlaamse mailles. De denier werd dan verdrongen door grotere munten en er werd meer en meer koper aan toegevoegd, zodat hij nu *biljoen* was, d.w.z. minder dan 50 % zilver bevattend. En zo beëindigde in onze gewesten de zilveren denier na meer dan vier eeuwen zijn bestaan. Wel werd er in 1393 nog een denier geslagen in Brabant, maar die bevatte zo weinig zilver, dat hij *swerte penning* werd genoemd. De denier en de dubbele denier uit de eerste muntslag van Albrecht en Isabella was geheel uit koper en deze aanmunting werd niet herhaald.

De benaming denier vinden we al terug bij de Romeinen ongeveer 200 jaar vóór Christus. Ten tijde van keizer Augustus was de gouden aureus onderverdeeld in 25 zilveren denarii. Elke *denarius* was vier sestertii waard. Denier komt dikwijls voor als synoniem voor penning, bijvoorbeeld brasdenier of braspenning. Maar toch is penning een algemener begrip dat kan terugslaan op alle muntstukken en zelfs op medailles.

Denier is ook een eenheid om de zuiverheid van de legering aan te geven. 100 % zuiver zilver is zilver van 12 denier. In vroeger tijden was de hoogst mogelijke zuiverheid het *koningszilver* van 11 denier 6 grein. Want 1 *marc* zilver is 12 denier en elke denier is 24 *greinen*, zodat 1 marc zilver = 288 greinen. Bij goud is 1 marc gelijk aan 24 karaat en elke *karaat* is 12 greinen, zodat 1 marc goud = 288 greinen. Als je naar Duitsland gaat betaal je best niet met een marc zilver, want dat weegt ongeveer 246 g. In Joegoslavië kan je wel met denier of dinar betalen.

Dabt van sinte michiels over willem van riemen
 van een bosch geleghen onder de scribeck geheeten barbiers
 bosch, comende metter eerder zyden aende goeden der
 abdyen van grimberghen, metter tweeder zyden aende
 goeden des heyligh geest van sint jans binnen mechelen

eenen d lovens
 valent XV myten

*dabt van sinte michiels over willem van riemen
 van een bosch geleghen onder de scribeck geheeten barbiers
 bosch, comende metter eerder zyden aende goeden der
 abdyen van grimberghen, metter tweeder zyden aende
 goeden des heyligh geest van sint jans binnen mechelen
 eenen d lovens
 valent XV myten*

(Archief der abdij van Grimbergen nr. 70, p. 28)

We hebben hier te maken met een cijnsboek van het jaar 1560. De abdij van Sint-Michiels moet jaarlijks 1 denier lovens betalen aan de abdij van Grimbergen. De muntslag van de lovense denier begon in 1130 en eindigde vóór 1294, zodat deze cijnsheffing uit de 12de of 13de eeuw moet stammen.

Het woord obool is nog ouder dan zijn grote broer de denier. Zes eeuwen vóór Christus sloeg men in Griekenland obolen van 0,72 g als 1/6 deel van de *drachme*.

In de middeleeuwen was de *obool* (afbeelding links) *de helft* van de denier (afbeelding rechts). De muntslag van de obool bleef eerder beperkt: slechts 14 maal voor de obool tegenover bijna 200 maal de denier in Brabant. Net als bij de denier devalueerde ook het gewicht van bijna 0,40 g in de 12de eeuw tot amper 0,23 g 100 jaar later. Na hertog Jan I is de obool voorgoed van het toneel verdwenen. Maar als rekenmunt heeft hij nog verschillende eeuwen getrotseerd.

3. STERLING EN GROOT

Jan vercalsteren claessone over
 Jan holemans — V lb. XVII sc X d ob.

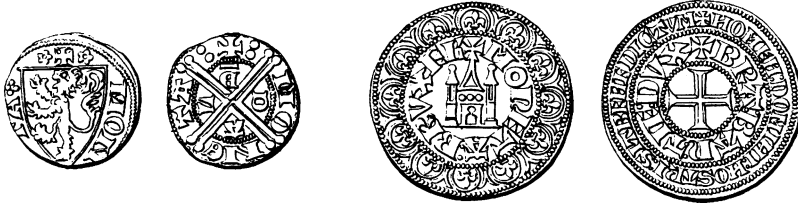
jan vercalsteren claessone over
 jan holemans V lb. XVII sc X d ob

(Rijksarchief Brussel - Rekenkamer nr. 45616)

Het betreft hier de cijns te Schriek ende Grootloo Meychijns anno 1545. Jan moet dus jaarlijks 5 pond 17 schelling 10 denier obool als cijns betalen. Voor dit bedrag zou hij zo maar eventjes 1414 deniertjes en 1 obooltje moeten neertellen. Dat is meer dan 700 g zilver en wat telwerk zou dat zijn. Gelukkig voor hem was er in de 13de eeuw heel wat veranderd aan de geldomloop. Men ging in onze landen de sterke Engelse denier nabootsen: de *sterling*. Hij had oorspronkelijk als waarde 3 Brabantse denier, maar op het einde van de 13de eeuw kwam de nieuwe sterling met als waarde 4 denier de oude vervangen. Men sloeg nu ook dubbele en halve sterlingen. Ze werden geslagen tijdens de regering van de hertogen Jan I, Jan II en Jan III om na minder dan 100 jaar reeds van het toneel te verdwijnen. De naam sterling leefde niet voort als rekenmunt in tegenstelling met obool en denier. Maar in Engeland betalen we nog steeds met *pond sterling*, die tot voor kort was ingedeeld in 20 shillings elk van 12 pence.

De naam sterling (estrelin, inglesche) is ook een muntgewicht. Bij deze werd 1 *pond*

ingedeeld in 2 marc. Elke *marc* was 8 *ons* en 1 *ons* = 20 *sterling* en 1 *sterling* = 24 *grein* = 32 *as* van 0,048 g. Niet alle graantjes wogen even zwaar. De gewichten verschilden van koopwaar tot koopwaar en van streek tot streek. Een Brabantse sterling zie je op de afbeelding links.

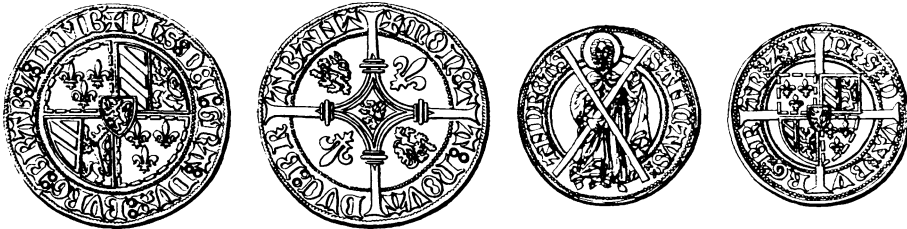
Vooral in het zuiden van Europa, waar Venetië door zijn handel met het oosten de hoogste nood had aan grotere munten, sloeg men reeds rond 1200 de *grosso* van 12 penningen. Duitsland volgde met zijn *groschen* en in Frankrijk sloeg men rond 1266 een zilveren *gros tournois* van Lodewijk IX. De 12 lelies in de rand duiden aan dat hij een waarde had van 12 Tourse denieren. Hij woog 4,12 g met een gehalte van 0,958. Deze Tourse groot was een reactie op de swerten tournois, een muntje van 0,80 g dat tengevolge van zijn zeer laag gehalte aan zilver in het gebruik spoedig zwart werd. Een Brabantse groot zie je op de afbeelding rechts.

In 1337 voerde Vlaanderen een eigen lichte *leeuwengroot* in, waarbij de kasteeltorens vervangen werden door een leeuw. Reeds 40 jaar vroeger hadden Vlaanderen en Brabant gezamenlijk een groot aangemunt, volledig nagebootst op de Tourse groot van Frankrijk met hetzelfde gewicht en gehalte, namelijk 56 1/2 stuks te slagen uit een Keulse marc en 11 1/2 denier gehalte, met een toegelaten verschil van een halve grein. Deze munt kreeg als rekenwaarde 18 Vlaamse deniertjes (van 2 denier gehalte) of 9 Brabantse deniers (van 10 denier gehalte). Men sloeg nu ook halve en kwart groot. De uitbreiding van het aantal denominaties voldeed meer aan de handelsbehoeften. Tengevolge de devaluatie van de Franse groot onder Philips IV, die het gehalte verminderde, werd hier te lande een zelfde vermindering van het zilveragehalte doorgevoerd. Moesten de kleinere gewesten niet volgen, dan zouden snel alle meerwaardige Brabantse stukken afgevoerd zijn naar Frankrijk om aldaar hersmolten te worden. En de devaluatie ging maar steeds verder. Onder Lodewijk van Male volgde een nieuwe leeuwengroot, waarbij de leeuw werd afgebeeld met een helm, zodat hij helmdrager of botdrager werd genoemd. Verder hadden we de Sint-Pietersgroot, de groot-compagnon, de groot rozebeker, de kromstaart en het vuurijzer. De groot werd onder deze opeenvolgende variaties geslagen tot het midden van de 16de eeuw, maar toen was hij voor meer dan de helft in gewicht en in zilverwaarde verminderd.

4. ANNO 1434

De grensoverschrijdende handel verplichtte keer op keer onze bewindvoerders bij het slagen van nieuwe munttypes en denominaties rekening te houden met de grote burenen: Frankrijk en Duitsland. Wanneer in 1385 Vlaanderen en Brabant een eenheidsmunt sloegen: de *rozebeker*, dan kwam er nog in hetzelfde jaar tengevolge van een devaluatie in Frankrijk een einde aan deze poging. Tijdens het bewind van Jan IV (1415 - 1427) kwam er een nieuwe poging met een dubbel groot, *drieland* genoemd, omdat hij geldig was in Brabant, Henegouwen en Holland. Maar het was slechts wanneer Philips de Goede onze gewesten verenigde dat de afhankelijkheid ten overstaan de Franse munten grotendeels weg viel.

In 1434 werd overgegaan tot het slaan van een dubbel groot, *vierlander* genoemd, omdat hij als eenheidsmunt diende voor Brabant, Henegouwen, Holland en Vlaanderen. Deze vierlander werd door het volk *stuiver* genoemd (afbeelding links). Hij was het 20ste deel van de gulden (afbeelding rechts).

De *gulden* was een van de eerste gouden munten, waardoor men in Italië het gebrek aan muntstukken met een hogere geldwaarde wilde oplossen. Het was in Florentië dat de *florijn* in 1252 voor het eerst werd geslagen met een goudgewicht van ongeveer 3,5 g. Op de voorzijde prijkte Sint-Jan Baptist en op de keerzijde de lelie.

Rond 1330 werd hij ook in Brabant geslagen met een goudgewicht van 3,40 g. Het was aldaar het eerste gouden muntstuk. Ook in Vlaanderen sloeg men tijdens de regering van Lodewijk van Nevers deze Sint-Jansgulden. Zoals de naam het vermeldt tooide in onze streken net als in Florentië de afbeelding van Sint-Jan Baptist de voorzijde van dit goudstuk. In Brabant sloeg men in de tweede helft van de 14de eeuw een gulden met de afbeelding van Sint-Servaes (Maastricht) en onder Jan IV terug een Sint-Jansgulden. Maar in 1420 kwam Sint-Pieter in zijn plaats op de gulden. Vooral in Brabant werden deze guldens geslagen. In het midden van de 15de eeuw verscheen dan Sint-Andries met zijn dwarskruis (zie vorige afbeelding) op de gulden en van deze *Bourgondische* of *Andriësgulden* werden vele stukken geslagen. En na Sint-Jan, Sint-Servaes, Sint-Pieter en Sint-Andries werd van 1497 af de *Philipsgulden* geslagen en in het begin van de 16de eeuw sluit de *Carolusgulden* de processie. Van deze Carolusgulden maakte men ook een tienmaal zwaardere zilveren gulden. Hoe kon een gulden nu van zilver zijn? Dat was wel even wennen. De Andriësgulden van het midden der 15de eeuw was 200 jaar later reeds meer dan 3 gulden waard.

Het gulden - stuiver systeem werd nog aangevuld met een kleine pasmunt: de *myte*. In Vlaanderen rekende men 48 myten in een stuiver en in Brabant was dat 72 myten voor een stuiver. De myte werd in Brabant en Vlaanderen reeds geslagen van in de tweede helft van de 14de eeuw. Het was een klein muntstukje in biljoen (zeer zwak zilver). In de 15de eeuw kwamen er ook dubbele myten en stukjes van 4 myten. Vanaf het einde der 16de eeuw werden ze in koper geslagen, maar toen waren ze nagenoeg vervangen door de *korte* met het hoofd van Karel V er op. De korte werd dan de eenheidsmunt voor het pasgeld. Hij had de waarde van 2 Vlaamse myten of 3 Brabantse myten.

5. REKENMUNT

Devaluatie is van alle tijden geweest. We hebben reeds aangestipt dat het monetair systeem, waarbij de geldomloop gelijke tred moest houden met de behoefte aan geld, een constante vraag naar edel metaal inhield. Dat het hersmelten van versleten en gebillioneerde muntstukken zulke devaluatie in de hand werkte is vrij duidelijk. Want boven de productiekosten moest men ook rekening houden met het verlies van metaalgewicht door slijtage. Oude denominaties, waarvan al de specimens veel slijtage vertoonden werden *voor biljoen verklaard*. Het woord biljoen had dus een dubbele betekenis: enerzijds zwak zilver en anderzijds muntstukken die niet meer toegelaten waren.

Het gevolg van al die devaluaties was dat er betwisting ontstond over het betalen van cijzen en schulden. Reeds rond 1280 eisten de cijnsheffers oude Lovense denieren, maar de cijnsplichtigen wilden betalen met nieuwe minderwaardige deniertjes. In een oorkonde van 1291 bepaalde hertog Jan I dat de grondcijzen moesten betaald worden volgens de waarde van het oud geld, waarvan 3 denieren lovens = 4 nieuwe denieren. Om te betalen (*payer*) met deze *penning payments* was de *penning lovens* een rekenmunt geworden. Nadat de alsmaar kleinere deniertjes in de betalingen vervangen werden door sterling en groot werd deze *payments* (net als de *parisis* in Vlaanderen) op zijn beurt rekenmunt. En na de *swerte penning* is ook de *Tourse groot* tot rekenpenning verworden.

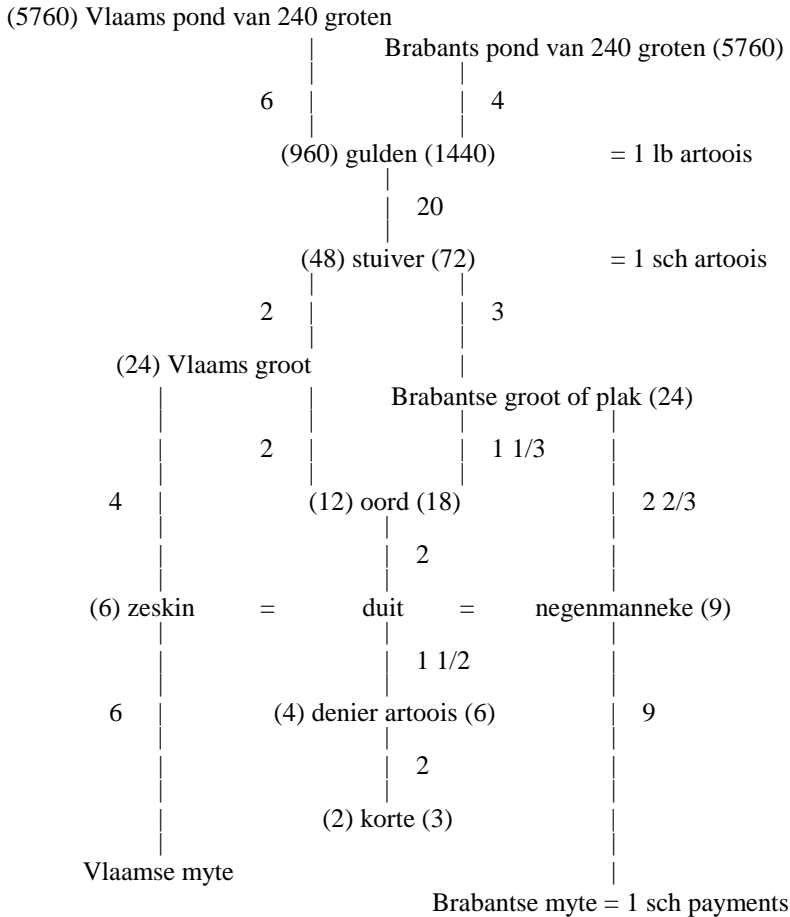
Wanneer Brabantse en Vlaamse groot bij het courant geld vervangen werden door gulden en stuiver, werd de *grooten Vlems* en de *grooten Brabants* de rekenmunt.

Maar Karel V verplichtte zijn administratie om met Carolusgulden te rekenen. Dit bracht moeilijkheden mee, omdat de stuiver in Vlaanderen slechts 48 myten en in Brabant 72 myten telde. Na een twintigtal jaren werd dan ook het *pond artoois* als rekenmunt ingevoerd, waarbij 1 pond = 1 gulden, dus 1 schelling = 1 stuiver en 1/12 schelling = 1 denier artoois. Deze denier artoois was gelijk aan 4 Vlaamse of 6 Brabantse myten. Het is slechts wanneer in de 18de eeuw de stuiver in 4 oorden en 1 oord in twee duiten werd verdeeld, dat de rekenmunt terug gelijkloopt met het courant geld. Want 1 duit of *zeskin* was in Vlaanderen 6 oude myten en diezelfde duit of *negenmanneke* was in Brabant 9 oude myten.

De onderlinge muntverhoudingen werden dus:

- 1 Vlaams pond = 240 Vlaamse groten = 6 gulden
- 1 Brabants pond = 240 Brabantse groten = 4 gulden
- 1 stuiver = 2 nieuwe Vlaamse groten = 3 nieuwe Brabantse groten
 - = 4 oorden = 1 schelling artoois = 12 d art
 - = 48 Vlaamse myten = 72 Brabantse myten
- 1 oord = 2 duiten = 3 denier artoois
- 1 duit = 1 zeskin (6 Vlaamse myten) = 1 negenmanneke (9 Br myten)
- 1 korte = 2 Vlaamse myten = 3 Brabantse myten
- 1 Brabantse myte = 1 schelling payments

In volgend overzicht staat het aantal myten tussen haakjes (links de Vlaamse myten en rechts de Brabantse myten).

Wanneer we cijzen uit de 16de eeuw en 17de eeuw omzetten, moeten we dus volgende verhoudingen in acht nemen:

1 lb payments = 1 oord + 1 korte	0.00.3 art 2 VI of 3 Br myten
1 lb parisis = 1/2 gulden	0.10.0 art
1 lb swerten = 1 1/3 gulden	1.06.8 art
1 lb tournoois = 1 1/2 gulden	1.10.0 art
1 lb groten brabant = 4 gulden	4.00.0 art
1 lb groten vlems = 6 gulden	6.00.0 art
1 lb lovens = 2 3/8 gulden (*)	2.07.6 art

(*) voor kleine bedragen rekende men 2 1/2 gulden.

6. OUDE GOUDEN MUNTSTUKKEN

Met de muntslag van de gulden in het begin van de 14de eeuw had het goud na eeuwen afwezigheid zijn intrede gedaan in de patriciërsbeurs van onze gewesten. Andere goudstukken volgden. Het waren meestal nabootsingen van Franse stukken.

The image shows a handwritten manuscript in Gothic script. The text is arranged in several lines, with a signature on the right side. The script is dense and characteristic of the late 14th or early 15th century. The signature appears to be 'm. d. m. b. c.' or similar.

*giel wanghe hout de meyerie van
scelle om VII oude scilde ende die es
hi van II jaeren sculdich ende hi geeft
(elc jaers VII oude scilde) VI sc gr
voir den ouden scilt valent*

IIII lb IIII sc gr

(Rijksarchief Brussel - Rekenkamer nr. 11895 anno 1435 p. 9)

Uit deze tekst leren we dat Giel Wanghe in 1435 meier van Schelle werd en dat dit ambt verkocht werd aan de meest biedende: 7 oude schilden ter waarde van 6 schellingen, wat voor 2 jaar maakt: $7 \times 6 \times 2 = 84$ schellingen of 4 pond 4 schellingen groten Brabants.

De *gouden stoel* of het *gouden schild* van 4,50 g werd in 1338 voor de eerste keer te Antwerpen geslagen. In Vlaanderen gebeurde dit onder Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male. Ook Philips de Stoute, Jan IV en Philips de Goede lieten deze

*vanden schouthetscape vanden VII dorpen gelegen
over de nete, te weten van Aertselaer Reeth Schelle
Nyele Conticke Waerloos ende van Duffle die die oic
genomen heeft te pachte als boven zeger boeykens
coops om VI ryders ende thien hoegen dair af elc hoegen
doet ½ ryder te deylen half mynen heer ende half den
voerscreven zegeren, compt dan dair af den selven mynen
heer voer tvoerscreven ierste jaer VIII ½ ryders ende voere dan-
der II jaeren tsiaers XI ryders, dair om hier vanden yersten
Vlen termyn der selven pachtingen verschenen tSt Jansmisse
LXVIII voerscreven bynnen den tyt van deser rekeninghe III
ryders I quart valet*

XXVII sc VII d ob gr

(Rijksarchief Brussel - Rekenkamer nr. 11897 anno 1468 p.29)

Deze tekst leert ons dat Zeger Boeykens in 1468 schout werd over de zeven dorpen, de noordelijke helft van het kwartier van Arkel. Dit schoutsambt werd verpacht aan de meest biedende. Zeger bood 6 ridders en stelde nog 10 verdieren van 1/2 ridder, samen 11 ridders. Maar het eerste jaar mag hij de helft van de verdieren aftrekken en zo komen we op 8 1/2 ridders en dat geeft per half jaar 4 1/4 ridder. Die worden gerekend tegen 6 1/2 schelling en van daar:

$$4 \frac{1}{4} \times 6 \frac{1}{2} = 27 \text{ sch } 7 \frac{1}{2} \text{ d gr br}$$

Drie jaar later werd Mathijs van Bouchout schout voor 11 ridders. Maar dan werd de ridder reeds gerekend tegen 6 3/4 schelling. En als drie jaar later Rogier Sanders voor 12 ridders het ambt verwierf, deed de ridder reeds 7 1/2 schellingen. De daaropvolgende termijn die in 1479 aanvatte werd eveneens verworven door Rogier Sanders, maar dan voor 15 rijngulden.

Vermelden we verder nog zonder volledig te willen zijn:

- de Leuvense torre: geslagen in 1393 met een gewicht van 4,05 g
- de gouden engel: ook te Leuven in 1384 met een diameter van 33 mm.
- de gouden leeuw: in 1410 wegende 43 in 't marc voor 23 1/2 kt.

Later onder Philips de Goede valt dat op 23 kt en 59 in 't marc.

- het gulden vlies: tussen 1500 en 1507 sloeg men er op de munt te Antwerpen 53.000 stuks van.
- de gouden nobel of schuitken: dit is een imitatie van een Engels stuk, waarbij op de voorzijde een koning in een schip wordt getoond.
- de gouden reaal verwijst dan weer naar zijn grote broer: de grote reaal van Oostenrijk en naar de vele Spaanse realen.
- en de zonnekroon, die zijn oorsprong vond in Frankrijk.

rijder

mottoen

Gouden munt	in 't marc	1477	1509	1525	1539	1559	1599	1610	1644
Vlaamse nobel	36	10.4	12.0	13.4	3.12 ½	4.04	6.07	7.02	8.04
gouden reaal	46	—	—	11.0	3.00	3.10	5.06	5.18	6.16
gulden vlies	54 ½	—	8.4	9.4	2.10 ½	2.14	4.08 ½	4.18	5.12
gouden leeuw	59	6.8	7.4	8.0	2.04	2.10	3.17	4.08	5.00
gouden rijder	70	5.8	6.6	7.2	1.19	2.05	3.08 ½	3.18	4.07
schuytken	73	—	5.11	6.6	1.15	2.01	—	3.10	4.00
Andriesgulden	74	3.6	4.10	5.4	1.09	1.13	2.11	2.17	3.04
Leuvense peter	76	3.8	4.4	4.9	1.06	—	—	2.10	—
Philipsgulden	74	—	4.2	4.7	1.05	1.07	2.04	2.08	2.14
clinckaert	76	3.0	3.6	3.10	1.01	—	—	2.01	—
Carolusgulden	84	—	3.4	3.8	1.00	1.02	1.15	1.18	2.04

In 't marc: hoe lager het getal, hoe hoger het goudgewicht.

1477 - 1509 - 1525: waarde uitgedrukt in grooten Brabants. Om te vergelijken met volgende kolommen te vermenigvuldigen met 4. Voorbeeld: de gouden reaal in 1525 11 sch x 4 = 44 stuiver of 2.04.

1539 - 1559: waarde uitgedrukt in gulden - stuiver.

1599 - 1610 - 1644: waarde uitgedrukt in ponden en schellingen artoois.
6 lb 7 sch art = 6 gulden 7 stuiver.

7. DAALDERS, DUCATONS EN PATAGONS

Graaf Sigismund van Tirol bezat zilverbijnen, die door de verbeterde ontginningstechnieken op het einde van de 15de eeuw veel rendabeler waren geworden. Hij liet dan ook grote zilverstukken slaan van ongeveer 30 g, die aldus de waarde van de gulden evenaarden en daarom *gulden groschen* genoemd werden.

De graven van Schlick, die de rijke zilverbijnen in Joachimstal bezaten, sloegen soortgelijke munten, die Joachimstaler en later kortweg *taler* of *daalder* werden genoemd. De zilveren zware daalder verspreidde zich snel over heel Europa.

Het was in 1557 dat de eerste *Philipsdaalders* geslagen werden in ons land. Ze

wogen 34 g en hadden een waarde van $2 \frac{1}{2}$ gulden. Men sloeg ook kleinere daalders: halve, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{20}$, $\frac{1}{40}$, welke laatste dus een waarde had van $1 \frac{1}{4}$ stuiver, dus 1 braspenning. Voor 1 *braspenning* kon men in die tijd in de brasserie juist 1 stevige pint drinken. De nominatie van deze daalderreeks is de enige maal dat we in het "ancien regime" een zekere vorm van tiendelige muntindeling bemerken. In alle andere gevallen werd een denominatie-systeem opgebouwd als: dubbel, enkel, half, vierde en een enkele keer: zesvoud, drievoud, 2 derde, 1 derde. Voor de invoering van een decimaal muntstelsel moeten we wachten tot Napoleon en in Engeland zelfs tot 1971.

Omdat de *zilveren leeuwendaalders* in het opstandige noorden het algemeen betalingsmiddel was geworden, werden er in onze landen na Philips II geen daalders meer geslagen. Het is merkwaardig dat de wereldwijd bekend geworden *Maria-Theresiadaalder*, die zo veelvuldig te Wenen werd geslagen, in ons land nooit te pas kwam. De Maria-Theresiadaalder van 28 g en 83 % fijn zilver werd na het overlijden van de aartshertogin nog vele jaren verder geslagen met het jaartal 1780. Het werd de handelsmunt bij uitstek in het nabije oosten. In 1854 werd hij in Oostenrijk buiten omloop gesteld, maar in Ethiopië werd hij slechts in 1938 gedemonetiseerd. Was haar rondborstig karakter of dito uiterlijk de grote aantrekkingskracht van deze munt?

Toen in 1284 hertog Giovanni Dandolo van Venetië een nieuwe goudmunt liet slaan onder de benaming *zecchino*, kreeg die als omschrift *Sit tibi Christe datus, quem tu regis iste ducatus*.

Dit laatste woord is uiteindelijk de benaming geworden van het goudstuk. Het woog 3,5 g met een gehalte van meer dan $23 \frac{1}{2}$ karaat. Deze Venetiaanse *dukaat* betrof een prachtig goudstuk met op de voorzijde de hertog, die knielt voor het beeld van San Marco en op de keerzijde het Christusbeeld.

In de 14de eeuw werd het stuk nagebootst in Midden-Europa en in de 15de eeuw was het over heel ons werelddeel verspreid. In ons land nochtans duurde het tot 1599 alvorens men te Antwerpen 500 enkele en 250.000 dubbele dukaten sloeg. Deze laatsten hadden als gewicht 7 g voor 99 % goud en ze kregen een waarde toegemeten van $7 \frac{1}{2}$ gulden. Deze waarde was op het einde van de 17de eeuw reeds opgelopen tot 10 gulden. Ook werden er *albertijnen* en dubbel albertijnen geslagen met een waarde van $\frac{1}{3}$ en $\frac{2}{3}$ van de dukaat. De albertijn, die dus evenals de dukaat geslagen werd in de beginperiode van Albrecht en Isabella, had als gehalte: 19 karaat goud + 3 karaat zilver + 2 karaat koper.

In 1612 werd de aanmuntning van dukaten en albertijnen vervangen door de uitgifte van een nieuwe goudmunt: de *soeverijn*: bijna zuiver goud en iets meer dan 5 g wegend ter waarde van 6 gulden. Maar in Nederland werden nog vele dukaten geslagen. In de 18de eeuw verschenen bij onze noorderburen zelfs zware zilveren dukaten en sinds 1978 worden er bij de Rijksmunt opnieuw dukaten geslagen.

In de Zuidelijke Nederlanden noemde men de zilveren dukaat *ducaton*. Ze werden geslagen sinds 1618 tot in de helft van de 18de eeuw met een gehalte van 11 denier 8 grein en een gewicht van 21 sterling 6 aes (ongeveer 32,5 g). Wie een verzameling ducatons bezit kan een galerij opbouwen van zilveren portretten van onze opeenvolgende vorsten: Albrecht en Isabella, Philips IV, Karel II, Philips V, Karel III en Maria-Theresia met op de keerzijde hun wapenschild. De waarde van het stuk bleef onveranderd 3 gulden. Tussen 1694 en 1705 werden er ook gouden ducatons geslagen.

Met de aartshertogen Albrecht en Isabella is de muntproductie stabiel geworden. De gouden soeverijn bleef zijn gehalte van 23 kt 9 1/2 grein behouden en ook zijn gewicht bleef bij latere herslagen stabiel op 5,16 g. Hij had een waarde van 6 gulden wat in 1700 reeds 7 gulden en in 1824 8 gulden geworden was, omdat de spanning tussen goud en zilver regelmatig opliep. Men sloeg ook de dubbele soeverijn, de 2/3 soeverijn en de halve soeverijn.

Door middel van vele ordonnanties trachtte men in de 17de eeuw de misbruiken in de geldhandel aan banden te leggen. Dat deze ordonnanties steeds maar weer dezelfde aanklachten bevatten is wel een aanduiding dat in de praktijk al deze misbruiken moeilijk uit te roeien waren. Om alle monetaire wanorde te vermijden kenden Albrecht en Isabella slechts één middel: het *tarief*. Elk muntstuk van hun eigen ateliers en ook de toegelaten vreemde muntstukken kregen een vastgestelde waarde. Oude munten uit ons land (waarvan het merendeel door het veelvuldig gebruik versleten waren) en vreemde munten van zwak gehalte werden gebillionneerd. Deze munten moesten ingeleverd worden om hersmolten te worden tegen een vergoeding volgens hun gewicht. Dit hersmelten evenals de muntslag uit nieuw aangevoerd goud of zilver geschiedde ten voordele van de aartshertogen, vermits er altijd een gedeelte *sleigeld* aan vast zat. De muntheer sloeg er dus letterlijk en figuurlijk munt uit.

Vele geldhandelaars deinsden er niet voor terug om hun munten te *biqueteren*, d.w.z. dat zij de zwaardere munten van een denominatie achterhielden, want de muntslag leverde bij gebrek aan perfectie ongelijke munten af. Vele schraapzuchtige lieden snoeiden van de omranding een beetje goud of zilver af en ... vele kleintjes maakten een groot. Deze noemde men *gesnoeide* munten. De straffen voor de overtreders werden telkens zwaarder en aan meer en meer mensen, die betrokken waren bij de muntslag, werd de eed geëist op straffe van ambtsontzetting of winkelsluiting. Men beloofde speciale premies bovenop de normale 1/3 verklikkersvergoeding.

Aan al deze misbruiken kwam grotendeels een einde toen op het einde van de 17de eeuw de schroefpers mooier gelijkmatige munten opleverde, waarbij het nu ook mogelijk werd om op de zijkant merktekens te slaan. De kleine koperen pasmunt was slechts toegelaten voor een maximum waarde van 6 stuivers per betaling. En dat men werkelijk streng was lezen we in vele dossiers, o.a. in de Rekenkamer nr. 15710 p. 30v breuken onder Berlaer voor 't jaer 1646:

Hendrik Ceulemans van dat hij hadde vervoordert tegens de valuatie van syne majesteyt vuyt te geven dry verboden schellinghen den welcken by schepenen vonnisse is gecondemneert int vier dobbel van dyen beloopende
3.12.0 art

Reken je even mee? Aantal = 3 schellingen. 1 schelling = 6 stuiver. De boete = het viervoud. Dus $3 \times 6 \times 4 = 72$ stuiver = 3 gulden 12 stuiver of 3 lb. 12 sch. artoois.

Zoals bij vele goudmunten de gewoonte geworden was, kreeg ook de soeverijn zijn zilveren tegenhanger: de zilveren soeverijn, die weldra *patagon* werd genoemd, omdat hij een veelvoud was van de stuiver (patard). Op korte tijd werd de patagon het meest gebruikte zilverstuk in onze gewesten. Met zijn 28,1 g en een gehalte van 87,5 % had hij de waarde van 48 stuivers. Vermits er ook halve en kwart patagons geslagen werden van respectievelijk 24 en 12 stuivers, sloot deze serie mooi aan bij de *pauwenschelling* van 6 stuivers van 5,26 g en 58,2 % zilveragehalte. De schelling, die van in de middeleeuwen voorkomt als rekenmunt werd voor het eerst in onze gewesten geslagen op het einde van de 16de eeuw. De halve schelling of *blamuser* van Albrecht en Isabella ter waarde van 3 stuiver gaf aansluiting met de stuiver met slechts 25 % zilveragehalte, biljoen dus, die met de halve stuiver aansloot op de koperen pasmunten: oord, duit en denier.

In de 18de eeuw werd de patagon met zijn Brabants stokkenkruis als vooraanzicht en het wapenschild op de keerzijde vervangen door de kroon, die van Jozef II af het koningshoofd weergeeft, zodat we met deze zilveren kronen onze portrettengalerij van de ducats kunnen afwerken.

ducaton van Albrecht en Isabella

ducaton van Philips V

ducaton van Maria Theresia

kroon van Joseph II

kroon van Leopold II

kroon van Frans II

We willen dit hoofdstuk niet afsluiten alvorens de zilveren leeuw te vermelden, die in 1790 tijdens de Brabantse omwenteling geslagen werd.

Zullen gemunt worden silvere specien, ter selve proportie ende op den selven voet, als gestatueert is by de Placcarten van 21 April ende 19 July 1755, inhoudende thien deniers 11 ½ greynen fyn silver in alloi, den geheelen op de snede van seven stukken met ⅓ deelen van een stuk in het marc, ter remedie van een greyn in alloi, ende van eenen engelschen in gewigte op het marc werks, den welken sal cours hebben voor dry guldens wissel-geld ende voor dry guldens thien stuyvers Brabands Courant.

De halve naer advenant.

Welke penningen sullen genoemt worden den Silveren Leeuw, ende sullen hebben van eenen kant voor verbeeldsel den Nederlandschen Leeuw gewaepent met eenen degen, houdende eene schild met het woord LIBERTAS, met het opschrift DOMINI EST REGNUM, ende van den anderen kant de Waepenen van de elf vereenigde Provincien en in 't midden eene sonne verspreyende haere straelen op ieder Provincie, met het opschrift ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM: ende sullen de voorsyde geheele Leeuwen ende hunne halve, geteekent zyn op de snede met de woorden QUID FORTIUS LEONE, volgens de Print die hier naer volgen sal.

Seront forgés deniers d'argent dans la même proportion & sur le même pied, qu'il est statué par les Placcards du 21 Avril & 19 Juillet 1755, contenant 10 deniers 11.½ grains d'argent fin en alloi, l'entier à la taille de 7 pièces avec ⅓ parties d'une pièce au marc, au rémede d'un grain en alloi & d'un esterlin en poids sur marc d'œuvre, qui aura cours pour trois florins argent de change & pour trois florins & 10 fols argent courant de Brabant.

Le demi à l'avenant.

Ces deniers feront nommés le *Lion d'Argent* & auront pour empreinte d'un côté le Lion Belgique tenant un écusson avec le mot: *LIBERTAS*, & la legende: *DOMINI EST REGNUM* & de l'autre les armes des onze Provincies, qui sont celles de l'Union, avec un soleil au milieu qui repand ses rayons sur chaque Province avec la legende: *ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM*, & feront lesdits Lions entiers & demis, marqués sur tranche par les mots, *QUID FORTIUS LEONE*, selon les empreintes qui suivront ci-après.

Het gehalte bedroeg dus 10 denier 11 1/2 grein zilver, dus 87,5 % (zoals andere muntstukken van 1755). Het gewicht was 7 7/15 in het marc, dus bijna 32,62 g. De remedie of toegelaten afwijking bedroeg 1 grein (dus 1/288 of 0,35 %) in het gehalte en 1 sterling (is 1,538 g) in gewicht op heel het verwerkte marc. Per stuk is dus volgende afwijking toegelaten: 0,05 % voor het gehalte en 0,2 g voor het gewicht.

De koers van de *zilveren leeuw* bedroeg 3 gulden wisselgeld en 3 gulden 10 stuiver *Brabants courant*. Het is namelijk zo dat tussen 1690 en 1725 er een waardeverschil ontstond tussen de Hollandse en de Brabantse gulden, waardoor deze laatste terugviel op 6/7 van de Hollandse of oude gulden. Vandaar dat we in de 18de eeuw dikwijls in de teksten omzettingen vinden van courant geld (sterk wisselgeld) x 7/6 = nieuw wisselgeld.

1 schelling oud = 6 stuiver

1 patagon = 48 st. of 2 gd. 8 st.

1 schelling nieuw = 7 stuiver

1 patagon = 56 st. of 2 gd. 16 st.

In de tekst lezen we: *de halve naer advenant*, maar deze halve leeuwen werden nooit geslagen.

De muntslag van deze zilveren leeuw bleef beperkt in aantal tot slechts 44.534 stuks. En omdat dit zilveren kunstwerkje van graveur Theodoor Van Berckel zeldzamer was geworden, was de aanschafprijs tengevolge van speculatie enkele jaren geleden zeer hoog opgelopen. Maar omdat sommige speculanten niet meer wisten van wat hout pijlen te maken, is de prijs gelukkig wat teruggevallen.

Gouden munt	1618	1644	1690	1698	1706	1711	1725	1750	1824
soeverijn	6.00	6.13	8.02 ½	7.10	9.00	10.00	7.10	8.10 ½	7,99
dubbel dukaat	8.02	9.00	10.17	10.02	12.02	13.09	10.00	—	10,80
albertijn	2.14	3.00	3.10	3.07 ½	4.01	4.10	3.07 ½	—	—
Zilveren munt									
ducaton	3.00	3.00	3.05	3.00	3.12	4.00	3.00	3.10	2,98
patagon	2.08	2.08	2.12	2.08	2.17 ½	3.04	—	—	—
kroon	—	—	—	—	—	—	2.08	3.03	2,90
schelling	0.06	0.06	0.06	0.06	0.07 ¼	0.08	0.06	0.07	0,285

Waarde uitgedrukt in gulden - stuiver behalve voor 1824 in gulden - cent (decimaal).

Deze tabel is vereenvoudigd. Vooral tussen 1690 en 1720 zijn de wijzigingen bijna jaarlijks.

8. REKENMUNT EN CIJNSREGISTERS

Sinds het invoeren van oord en duit als onderdeel van de gulden zijn de rekeningen in de archieven gemakkelijker te ontraadselen. Maar onze taal was vindingrijk. Wat betekent een hellinck, een blank, een halve, een plak, enz.? Vandaar volgend overzicht:

- 1 gulden = 20 stuivers = 80 oorden = 1 pond artoois
- 5 oorden = 1 braspenminck
- 4 oorden = 1 stuiver = 1 schellinck artoois
- 3 oorden = 1 blank
- 2 oorden = 1 halve (hellinck)
- 1 1/3 oord = 1 plecke Brabants
- 1/2 oord = 1 duit = 1 negenmanneke (of 9 Brabantse myten)
= 1 zeskin (of 6 Vlaamse myten)
- 1/3 oord = 1 denier artoois

Soms staan er geen aanduidingen bij rekeningen. Een beetje denkwerk geeft meestal de oplossing. Vergelijk even de linkerkolom in guldens, stuivers, oorden met de rechterkolom in ponden, schellingen en denieren artoois voor gelijke geldsommen.

15.6.2	15.6.6
6.4.3	6.4.9
4.3.1	4.3.3

Wanneer de laatste kolom cijfers niet boven 3 uitstijgt heb je dus te maken met gulden - stuiver - oord. Desgevallend tel je de laterisatie (tussensom van de hele bladzijde) of de eindsom na. In de 17de eeuw werden beide rekenmunten lange tijd door mekaar gebruikt en dan kan men zich op die manier behelpen.

De cijnsregisters slaan dus terug op oudere rekenmunten. Hier nog een voorbeeld:

The image shows a handwritten manuscript snippet. On the left, there are several entries with dates and names, some crossed out. The names appear to be 'Jas Darius Lau' and 'Juda groot ontrent my'. On the right, there is a list of units with checkmarks, including '2000', '3', '1/2', '1/3', '1/4', '1/5', '1/6', '1/7', '1/8', '1/9', '1/10', '1/11', '1/12', '1/13', '1/14', '1/15', '1/16', '1/17', '1/18', '1/19', '1/20'. At the bottom right, there is a signature 'Juda T. van ...' and a date '1658'.

Handwritten entries (left):

- ~~1642-1643~~
- ~~1644-1645~~
- ~~1646 @ 1647~~
- ~~@ 1648 @ 1649~~
- ~~@ 1650 @ 1651~~
- ~~@ 1652 @ 1653~~
- ~~@ 1654 @ 1655~~
- ~~@ 1656 @ 1657~~
- ~~@ 1658 @ 1659 1660~~

Handwritten text (center):

Jas Darius Lau
 Juda groot ontrent my
 kinderen met vermindert
 Landt 4 bofte @ 1658

Handwritten text (right):

- ✓ 2000
- ✓ 3
- 1/2
- 1/3
- 1/4
- 1/5
- 1/6
- 1/7
- 1/8
- 1/9
- 1/10
- 1/11
- 1/12
- 1/13
- 1/14
- 1/15
- 1/16
- 1/17
- 1/18
- 1/19
- 1/20

Handwritten text (bottom right):

Juda T. van ...
 1658

Grooten des anderen daems
 heerlycken keur die draeght
 hanfke: Daems Hiedert des
 twaendes Decemb. 1606

Naer de doot was voorschaef
 is als keurdrager gestelt
 Cathrin Daems oudt ontrent
 de XII jaeren daer moeder af
 was Mayken Volckaerts,
 actum des XVe January 1644

8 voor des ouden
 grooten ——— 0-2-3
 voor des heerlycken
 keur ——— 16-0-0
 voor boeckrecht — 2-8-0

Jan Daems Jansone van huys
 ende hof groot ontrent 4 ½
 bunderen met winnende
 landt bosch ende eussels

XXX d lovens
 ½ paeschinne
 2 ½ eyeren
 14 moken rocx
 2 veertel 3 ½ moken
evene maeckt
 0.06.3 d
 sonder specie

Ende twee keuren
 den eenen van eenen ouden
 grooten den anderen eenen
 heerlycken keur die draeght
 hansken Daems tsedert den
 tweeden december 1606.

Naer de doot van den voorschreven hansken
 is als keurdrager gestelt
 Catherine Daems oudt ontrent
 de XII jaeren daer moeder af
 was Mayken Volckaerts,
 actum den XVe January 1644.

solvit voor den ouden grooten 0.2.3
 voor den heerlycken keur 16.0.0
 voor boeckrecht 2.8.0

Wat kunnen we besluiten over deze cijzen te Putte anno 1649? Buiten de interessante genealogische gegevens wijzen de denieren lovens ($30 \text{ d} \times 2 \frac{1}{2} = 75 \text{ d} = 6 \text{ sch } 3 \text{ d}$) en de cijns in natura er op dat deze $4 \frac{1}{2}$ bunder ontgonnen zijn en te cijns gesteld in de 12de of 13de eeuw. Het zal allicht de helft of $\frac{1}{4}$ geweest zijn van een groter geheel, want $\frac{1}{2}$ hen $2 \frac{1}{2}$ eieren. Deze halve beestjes zullen dan wel om de 2 jaar afgerekend zijn. Tevens heeft men al heel vroeg deze cijns in natura omgerekend in geldwaarde, zodat dit het inflatievaste gedeelte van de cijns is geworden.

De keur moest betaald worden bij verandering van eigenaar, bij verkoop of bij erfenis. Daarom dat de familie als keurdrager meestal een zeer jonge persoon aanduidde.

9. VERGELIJKEN

Wanneer we gegevens verzamelen over onze voorouders hebben we doorlopend te maken met geldsommen. Spontaan stelt zich de vraag: hoeveel waarde zou die 100 gulden uit het jaar 1750 ten huidigen dage hebben? Er zijn vele oplossingen mogelijk:

1. Als we betalen met zilveren ducatonen van 32,5 g x 94,4 % gehalte wat 30,68 g zilver betekent, die in het tarief $3 \frac{1}{2}$ gulden waarde hadden, dan geeft 100 gulden : $3 \frac{1}{2}$ gulden = 28,57 ducatonen van 30,68 g of 876,5 g zilver. Eén kg. zilver kost nu 4.000 fr. Dat geeft voor 876,5 g een som van *3.506 fr.*
2. Als we betalen met soeverijns van 5 g goud, die in 1750 geëvalueerd werden op $8 \frac{1}{2}$ gulden, dan hebben we in 100 gulden 11,76 soeverijns van 5 g goud, dus 58,82 g goud tegen 400.000 fr. per kg. geeft dat *23.529 fr.*
3. Als we weten dat in 1750 de tarwe per veertel 4 gd. 18 st. kostte, dan kocht je met je 100 gulden 20,4 veertel. Elk veertel is ongeveer 80 liter, dus voor 100 gulden 1.600 liter tarwe. Dat geeft 1.600 broden x 50 fr. = *80.000 fr.*
4. De rogge stond toen 3 gd. 3 st. en dat geeft voor 100 gulden 31,7 veertel x 80 = 2.540 roggebroden. Tegenwoordig kost roggebrood en roggemeel duurder dan tarwebrood en tarwemeel, vandaar $2.540 \times 70 \text{ fr.}$ geeft *177.800 fr.*
5. In 1750 betaalde men voor een bunder land 400 gulden, wat voor een hectare overeenkomt met 300 gd. Voor 100 gulden kochten we dus $\frac{1}{3}$ ha. Gerekend tegen 90 fr. per m² wordt dat *300.000 fr.* En vermits er in die tijd nog geen onderscheid gemaakt werd tussen landbouwgrond en bouwgrond voor woningen zouden we aan de huidige dure grondprijzen nog veel hoger kunnen uitkomen.

Onze vergelijkingen lopen van 3.500 fr. naar het honderd tot duizendvoud hiervan. Dat mag je niet verwonderen. In 1750 had een pachter veel meer grond nodig om een zelfde hoeveelheid voedingsgewassen te winnen als nu. Goud en vooral zilver hebben veel aan waarde ingeboet, want ze zijn hun monetaire waarde verloren. En het brood van 1750 is ook niet te vergelijken met dat van nu.

Als we ons enig idee willen vormen over de rijkdom of armoede van onze voorouders, dan kunnen we ze best vergelijken met de andere dorpsbewoners aan de hand van conincxbede en andere belastingen. En hoe relatief dit alles moge wezen, het geeft ons dan toch enige aanduiding. Maar dan moet je wel iets afweten over oude munten. En het is juist daarvoor dat deze bijdrage bedoeld is. Als volgende hoofdstuk geven we nu een alfabetische lijst van de munten die in vroegere tijden in onze gewesten voorkwamen.

10. ALFABETISCHE LIJST

U vindt telkens de naam van het muntstuk, het gehalte, het gewicht, de diameter, het jaartal van de eerste slag en eventueel de laatste slag, de aanvangswaarde in groten en na de 16de eeuw in stuiver. De gegevens slaan zo mogelijk terug op de eerste slag, voor zover we over deze informatie beschikken.

Albertijn: 79 % goud 2,9 g 22 mm 1600 50 stuiver.

Zie hoofdstuk 7 en 2de deel. Hij werd geslagen in Antwerpen, Brugge en Brussel in het begin van de regering van Albrecht en Isabella met als waarde 2/3 van de dukaat.

Andriescgulden: 79 % goud 3,4 g 23 mm 1466 tot 1571 42 groten.

Zie hoofdstuk 4 en 1ste tabel. Dit muntstuk bevat verder 17 % zilver en 4 % koper en wordt Bourgondische gulden genoemd.

Blamuser: 58 % zilver 2,6 g 27 mm 1616 3 stuiver.

Zie hoofdstuk 7. Dit is het drie stuiverstuk of halve schelling uit de muntslag van Albrecht en Isabella.

Botdrager: 54 % zilver naar 48 % biljoen van 4,3 g naar 3,8 g 32 mm 1364 tot 1439 2 Vlaamse groten.

Zie hoofdstuk 3. Hij had aanvankelijk de waarde van 2 leeuwengroot en werd ook helmdrager genoemd. In Brabant noemde men hem Brabantse plak. De voorzijde van de munt vertoont een zittende leeuw met een tornooihelm getooid.

Bourgondische gulden: zie Andriescgulden.

Bourgondische kruisdaalder: 89 % zilver 26,4 g 40 mm 1567-1570 32 stuiver.

Hij kan beschouwd worden als de voorloper van de patagon.

Brabantse plak: zie botdrager.

Braspenning (nieuwe): 42 % 1,7 g 24 mm 1569-1572 1 1/4 stuiver.

Benaming die in het begin van de 15de eeuw werd gegeven aan een muntstuk van 40 % biljoen en 2,8 g gewicht ter waarde van 1 groot. In de eerste helft van de 16de eeuw was er de Johannesbraspenning ter waarde van 3 groten. Op het einde van de 16de eeuw was deze nieuwe braspenning de naam voor 1/40 Philipsdaalder. Onder Albrecht en Isabella was het 1/16 van de gulden of 1 stuiver en 1 oord. Tegelijk werd toen op 23 november 1600 *d'oude braspenning ten pryse van eenen stuyver ende twee zeskins gebillionneert*.

Briquet: zie vuurijzer.

Bryman: Brabants zilveren muntstuk van 2,75 g geslagen op het einde van de regering van Joanna en Wenceslas.

Carambole: was een munt die in 1685 bij de ordonnantie van de koning van Frankrijk tijdens de successieoorlog werd geslagen ten behoeve van de soldaten. Deze Franse munt was alleen toegelaten in Vlaanderen en Artois en verboden in Frankrijk. Hij woog 37,3 g met 86 % zilveragehalte en kreeg een waarde van 4 pond. De zilverinhoud van deze munt kwam overeen met onze ducats, want Lodewijk XIV kon zich niet veroorloven zijn soldaten met minderwaardig Frans geld te betalen. Zijn officiële benaming was écu de flandres. Met zijn 42 mm diameter was deze munt een van de grootste uit zijn tijd, groot genoeg om mee te biljarten. Of komt de naam alleen maar van het terugkaatseffect dat de Franse koning uiteindelijk in eigen land ondervond tengevolge de introductie van deze munt?

Carolusgulden (gouden): 58 % goud 2,9 g 23 mm 1509-1556 20 stuiver.
Zie hoofdstukken 1 en 4 en de 1ste tabel. Hij bevat 58,3 % goud 31,2 % zilver en 10,5 % koper.

Carolusgulden (zilveren): 83 % zilver 22,15 g 35 mm 1521-1556 20 stuiver.
Zie hoofdstukken 1 en 4. Het is de eerste zilveren munt in Brabant waar op de voorzijde de beeldenaar van de vorst prijkt. De eerste slag van deze Carolusgulden woog zelfs 22,9 g

Clinckaert: 71 % goud naar 66 % 3,6 g naar 3,2 g 30 mm 1426-1432 20 stuiver.
Zie hoofdstuk 6 en eerste tabel. Hij werd ook Brabants gouden schild genoemd. De benaming wijst op de heldere klank, die het gevolg is van het zwak gehalte.

Compagnon: 72 % zilver 3,85 g 27 mm 1337-1343 1 groot.
Zie hoofdstuk 3. Deze gezel of compagnon was een variatie van de leeuwen-groot. Hij werd geslagen door Brabant, Vlaanderen, Holland en Gelderland ter waarde van 12 denier swerte.

Cromstaert: 44 % zilver 3,6 g 30 mm 1418-1428 2 groten.
Zie hoofdstuk 3. De leeuw op de voorzijde met zijn gekromde staart gaf de naam aan dit zilverstuk.

Daalder: zie bourgondische kruisdaalder, Philipsdaalder, prinsendaalder en statendaalder.

Denier: dit muntstuk evolueerde van 1 g in de 12de eeuw tot de helft 200 jaar later. Evenzo was zijn zilveragehalte gehalveerd. De denier parisis woog in 1305 nog 1,15 g met 43 % zilver.

Drieland: 48 % biljoen 3 g 31 mm 1415-1427 2 groten.
Zie hoofdstuk 4. Hij was geldig in Brabant, Henegouwen en Holland.

Duit: zie hoofdstukken 5 en 8. Men sloeg te Antwerpen tussen 1558 en 1572 bijna 800.000 van deze biljoenmuntjes, die men negenmanneke heette, omdat ze 9 Brabantse myten of 1/8 stuiver waard waren. Ook te Brugge werden er rond die tijd 150.000 duitjes of zeskins in biljoen geslagen. De volgende duitjes waren geheel uit koper en dat bleef zo gedurende heel de 17de en 18de eeuw.

Dukaat: 99 % goud 4,8 g 23 mm 1599 75 stuiver.
Zie hoofdstuk 7 en tweede tabel. In Nederland werd de dukaat met de staande ridder met de zeven pijlen (dat zijn de 7 provinciën) eeuwenlang als de belangrijkste goudmunt gebruikt, vooral voor de handel met Rusland.

Ducaton: 94 % zilver 32,5 g 40 mm 1618-1754 60 stuiver.
Zie hoofdstuk 7 en tweede tabel.

Engel: 99 % goud 5,1 g tot 4,5 g 33 mm tot 29 mm 1322-1427 60 groten.

Zie hoofdstuk 6. Het was oorspronkelijk een Engels goudstuk, dat in onze gewesten geïmiteerd werd.

Flanders: 99 % goud 4,2 g 30 mm 1369-1370.

Dit mooie goudstuk werd, zoals de benaming doet vermoeden, alleen in Vlaanderen geslagen gedurende slechts 2 jaar, maar dan wel 680.000 stuks.

Florijn: zie gulden. De Florentijnse florijn had bij zijn eerste slag in 1252 in Florentië een waarde van 1 pond. Men sloeg toen ook aldaar een zilveren florijn van 2,1 g ter waarde van 1/20 van de gulden florijn.

Frank te paard: zie rijder.

Gezel: zie compagnon.

Griffoen: 46 % biljoen 3,3 g 28 mm 1487-1488 2 stuiver.

Op de voorzijde van het muntstuk staan twee griffoenen afgebeeld.

Groot: uitgebreid behandeld in de hoofdstukken 3 en 5.

Gulden: uitgebreid behandeld in hoofdstukken 4, 5 en 8.

Gouden helm: 99 % goud 6,9 g tot 6,7 g 36 mm 1368 54 groten.

In 1368 werden er 336.000 van deze munten geslagen in Gent met goud van hersmolten oude nobels, schilden, ridders en mottoenen.

Helmdrager: zie botdrager.

Sint-Jansgulden: 99 % goud 3,4 g 20 mm 1312-1355 12 groten.

Zie hoofdstuk 4. Ook in 1419 werden er te Brussel nog Jansgulden geslagen, maar op een gewijzigde muntvoet.

Sint-Janspenning: 55 % zilver 4,8 g 34 mm 1409-1419 2 groten.

Bovenstaande gegevens tellen voor de dubbele Janspenning van 1419 uit Brabant. De enkele janspenning had dus een waarde van 1 groot.

Johannesbraspenning: zie braspenning.

Jangelaer: 42,5 % biljoen 2,1 g 25 mm 1386 1 groot.

Dit stuk werd alleen in Vlaanderen geslagen en werd ook voetdrager genoemd, omdat de adelaar uitgebeeld wordt bovenop twee wapenschilden, die hij met zijn voeten vasthoudt.

Karolusgulden: zie Carolusgulden.

Klinkaert: zie clinckaert.

Korte: koper 1,8 g 18 mm 1543 1/24 stuiver.

Zie hoofdstukken 4 en 5. Dit muntstuk was de eerste pasmunt uit onze gewesten, die geheel in koper werd geslagen. Het was ook de eerste maal dat de beeldenaar van de vorst op een munt prijkte en het was eveneens de eerste gezamenlijke pasmunt voor Brabant en Vlaanderen. Er volgde ook nog een korte met de beeldenaar van Philips II en eveneens een statenkorte, maar in de 17de eeuw kwamen oord en duit in de plaats.

Krabbelaar: zie vlieger.

Kromstaart: zie cromstaert.

Gouden kroon: 88 % goud 3,4 g 26 mm 1614-1642 72 stuiver.

Ook in de 16de eeuw werden er onder Karel V en Philips II en de hertog van Anjou kronen geslagen naar Frans voorbeeld en die daarom zonnekronen werden genoemd. Zie bij zonnekroon.

Zilveren kroon: 87 % zilver 29,5 g 40 mm 1755-1794 56 stuiver.

Zie hoofdstuk 7 en de tweede tabel. Met nagenoeg dezelfde muntvoet en gewicht als zijn voorganger de patagon, vertoonde hij van Jozef II af op de voorzijde het hoofd van de vorst.

Kruisdaalder: zie bourgondische kruisdaalder.

Labaye: 35 % zilver 2,9 g 31 mm 1429 2 groten.

Deze dubbelgroot werd te Leuven geslagen en vertoonde twee dubbelschilden: Brabant - Bourgondië en Brabant - Limburg.

Gouden lam: zie mottoen.

Gouden leeuw: 98 % naar 96 % goud 5,4 g naar 4,2 g 33 mm 1364-1585.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. Niettegenstaande het gewicht van deze munt stelselmatig daalde is de waarde even stelselmatig gestegen: in 1363 40 groten, in 1409 60 groten tot 1644 5 gulden.

Zilveren leeuw: zie botdrager.

Gouden leeuw van de Brabantse omwenteling: 92 % goud 8,3 g 25 mm 1790.

Dit muntstuk had een waarde van 14 gulden.

Zilveren leeuw van de Brabantse omwenteling: 87 % zilver 32,8 g 41 mm.

Zie hoofdstuk 7. Dit muntstuk werd in 1790 geslagen en kreeg als waarde 70 stuivers.

Leeuwengroot: 66 % tot 60 % zilver 28 mm 1365-1370 1 groot.

Zie hoofdstuk 3. Dit Vlaamse muntstuk werd nooit in Brabant nagebootst.

Leliaert: 41 % zilver 1,7 g 25 mm 1387 1 groot.

Ook deze groot was een zuiver Vlaamse muntslag.

Leuvense peter: 99 % naar 87 % goud 4,1 g naar 3,3 g 29 mm 1380-1430.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. Dit muntstuk ter waarde van 48 groten was dan weer een zuivere Brabantse aangelegenheid. Tussen 1427 en 1431 werd er te Leuven ook een zilveren peter geslagen in biljoen (44 % zilver) met als gewicht 2,7 g

Leuvense toren: 99 % goud 4,05 g 29 mm 1393-1394.

Zie hoofdstuk 6. In die zelfde periode werd er te Leuven ook een zilveren toren geslagen.

Maille: 4 % biljoen 0,47 g naar 0,26 g 11 mm 1156-1300 1/24 groot.

Zie hoofdstuk 2. De maille is het Vlaamse muntstuk dat overeenkomt met de Brabantse obool. Maille en obool zijn beiden in de zilveralliage gelijkgesteld met 1/2 denier. Zuiver zilver is zilver van 12 denier of 24 obool (of 24 mailles), waarbij 1 obool of maille gelijk is aan 12 grein.

Mottoen: 99 % naar 81 % goud 4,7 g 31 mm 1346-1384 28 groten.

Zie hoofdstuk 6. Het paaslam of agnel werd in Frankrijk reeds geslagen in 1266.

Myte: 3 % biljoen 0,6 g 17 mm 1386-1556 1/24 groot.

Op het einde van de 16de eeuw werden er 100 % koperen myten geslagen.

Negenmanneke: zie duit.

Gouden nobel: 99 % tot 96 % 7,6 g tot 6,8 g 34 mm 1387-1488 102 groten.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. In Brabant werd de nobel schuitken genoemd (zie: schuitken).

Obool: uitgebreid behandeld in hoofdstuk 2.

Oord: Dit koperen muntje werd voor het eerst in 1580 in onze gewesten geslagen.

Tussen 1589 en 1593 werden er in Brabant 12.000 oordjes geslagen in zwak

zilver of biljoen. En tussen 1614 en 1617 werden er onder Albrecht en Isabella eveneens kleine oordjes van 0,7 g en 30 % zilver geslagen. De volgende oordjes waren alle uit koper.

Patagon: 87,5 % zilver 28 g 42 mm 1612-1711 48 stuiver.

Zie hoofdstuk 7 en de tweede tabel. Hij werd ook zilveren soeverijn genoemd.

Pauwenschelling: 58 % zilver 5,26 g 32 mm 1616-1621 6 stuiver.

Zie hoofdstuk 7. Dit zilverstuk dankt zijn naam aan de gekroonde pauw met het wapenschild op de voorzijde.

Peter: zie Leuvense peter.

Philipsdaalder: 83 % zilver 34 g 43 mm 1517-1577 30 stuiver.

Zie hoofdstuk 7. Het paste bij het respect dat Philips II opeiste dat de munt met zijn beeltenis groter en zwaarder moest zijn dan de Bourgondische kruisdaalder.

Philipsgulden: 67 % goud 3,3 g 25 mm 1496-1520 24 stuiver.

Zie hoofdstuk 4 en de eerste tabel. Dit muntstuk bevatte 67 % goud 27 % zilver en 6 % koper.

Philipsclinckaert: zie clinckaert.

Sint-Pietersgroot: 94 % zilver 3,9 g 27 mm 1312-1355 1 groot.

Deze pieterman werd natuurlijk te Leuven geslagen.

Sint-Pietersgulden: goud 3,5 g 1420-1422 20 stuiver.

Hij had de muntvoet van de rijns gulden.

Pistool: Spaans goudstuk van ongeveer 6 g ter waarde van 2 Franse kronen.

Pistolet: Spaans goudstuk met als waarde de helft van het pistool.

Plak: of Brabantse plak: zie botdrager.

Plaket: 54 % zilver 2,7 g 24 mm 1758-1789 3 1/2 stuiver.

Een stuk van 14 oorden is wel de eigenaardigste denominatie uit de Belgische numismatiek, waar de reeksen gewoonlijk opgebouwd waren met viervoud - dubbel - enkel - half - vierde, enz.

Pricsken: 20 % biljoen 0,8 g 19 mm 1429-1430 1/4 groot.

Een Leuvense munt, waarvan er 100.000 werden geslagen.

Prinsendaalder: 88,5 % zilver 29 g 40 mm 1583.

Als tegenhanger van het Spaanse zuiden sloegen onze noorderburen van 1583 af een daalder met de afbeelding van prins Willem van Oranje. In 1621 werden deze daalders getarifeerd op 2 1/2 gulden, welke waarde in Nederland nog steeds rijksdaalder genoemd wordt.

Gouden reaal: 99 % goud 5,35 g 28 mm 1521-1577 60 stuiver.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. In 1359 sloeg men in Vlaanderen reeds een reaal van 3,7 g met hoog gehalte en nagebootst op de gelijknamige Franse munt. In 1487 sloeg men de grote reaal van Oostenrijk, met zijn 14,9 g de grootste gouden munt uit die eeuwen.

Zilveren reaal: 90 % zilver 3 g 28 mm 1499-1556 3 stuiver.

De reaal was oorspronkelijk een Spaans muntstuk.

Robustusdaalder. Deze werd geslagen te Antwerpen in 1585 tijdens de korte onafhankelijkheid van dit gewest tegenover de Spaanse bezetter en wordt daarom ook statendaalder genoemd. Op de voorzijde prijkt het leeuwenschild met de letter B (Brabant) en op de keerzijde een geharnaste krijger met als omschrift *Confortare esto robustus*.

Rozebeker: 48 % biljoen 2,35 g 26 mm 1384 1 groot.

Zie hoofdstukken 3 en 4. Deze conventiemunt, geldig in Brabant en Vlaanderen, was een eerste Bourgondische poging om eenheid te brengen tussen de verschillende munten van onze gewesten. In die periode sloeg men te Leuven en Mechelen ook een gouden rozebeker van bijna 5 g.

Rijder: 97 % goud 3,85 g naar 3,5 g 29 mm 1361-1467 50 groten.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. Hij werd ook cavalier of frank te paard genoemd. Dit in tegenstelling met de frank te voet die in Frankrijk werd geslagen en die een staande ridder uitbeelde.

Rijngulden: de gulden die in ons land werden geslagen, richtten zich meestal op de rijngulden, zodat gehalte en gewicht weinig afweken en de waarde nagenoeg steeds dezelfde was.

Schelling: 58 % zilver 5 g 25 mm 1583-1753 6 stuiver.

Zie hoofdstukken 2 en 5 en de tweede tabel. In 1583 sloeg men te Brugge de leeuwenschelling met 3 cm diameter en 6,6 g wegend in 42 % biljoen.

Gouden schild: 98 % goud 4,5 g 31 mm 1338-1384 50 groten.

Zie hoofdstuk 6. Hij wordt ook gouden stoel genoemd. In de 15de eeuw werden de nieuwe gouden schilden van zulk zwak gehalte geslagen, dat men ze klinkaert noemde.

Schuytken: goud 3,4 g 28 mm 1488-1584 67 groten.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. Deze halve nobel werd ook de Brabantse nobel genoemd.

Soeverijn: 98 % goud 5,2 g 28 mm 1612-1790 120 stuiver.

Zie hoofdstuk 7 en de tweede tabel. De soeverijn was oorspronkelijk een Engelse munt, die aldaar in 1489 voor de eerste keer werd geslagen.

Statendaalder: zie robustusdaalder.

Sterling: 27 % biljoen 1,45 g tot 1,06 g 19 mm 1273-1355 1/3 groot.

Deze munt werd uitvoerig behandeld in hoofdstuk 3.

Gouden stoel: zie gouden schild.

Stoter: 42 % biljoen 3,4 g 25 mm 1599-1602 2 1/2 stuiver.

De stoter was 1/8 gulden of 2 braspenning.

Stuiver: 48 % biljoen 3,4 g 28 mm 1433-1790.

Zie hoofdstukken 4, 5 en 8. In 1614 woog hij nog 1,9 g in 25 % biljoen.

Swerte penning: 20 % biljoen 1 g 1299 1/12 groot.

Zie hoofdstukken 2 en 5. Het betreft dus de Vlaamse denier ... of wat er nog van overbleef ... zeer klein en ook zeer laag gehalte.

Tarelares: zo noemde men de braspenning in het graafschap Namen.

Thuyne: of de groot van het graafschap Henegouwen. Tijdens het bewind van Jan IV werden er ook thuynen in Brabant geslagen.

Torre: zie Leuvense toren.

Vlieger: 62 % zilver 6,15 g 34 mm 1536-1558 4 stuiver.

Hij werd zo genoemd omdat de voorzijde de dubbele adelaar weergeeft.

Tournoois: Frans biljoenstuk van Philips de Schone, hier ten lande nagebootst tijdens hertog Jan II. Tengevolge zijn laag gehalte kreeg hij al snel de naam swerten tournoois.

Gulden vlies: 99 % goud 4,5 g 28 mm 1496-1516 50 stuiver.

Zie hoofdstuk 6 en de eerste tabel. In 1499 werd er ook een zilveren vlies geslagen ter waarde van 3 stuiver wegende 3,35 g met 88 % gehalte.

Vuurrijzer: 40 % zilver 2,8 g 26 mm 1474-1492 1 stuiver.

Zie hoofdstuk 3. Het vuurrijzer was het persoonlijk embleem van Philips de Goede. Zelfs de keten van het Gulden Vlies, de ridderorde, die hij in 1430 stichtte, bestond uit schakels van in elkaar gehaakte vuurrijzers. Door middel van het vuurrijzer kon men tegen een vuursteen vonken slaan, die de inhoud van de tondeldoos deed ontvlammen.

Zeskin: is de Vlaamse duit ter waarde van 6 Vlaamse myten.

Zonnekroon: 93 % goud 3,41 g 25 mm 1540-1586 42 stuiver.

Zie hoofdstuk 6. Deze munt werd voor het eerst in Frankrijk geslagen in 1475.

11. BUITENLANDSE MUNTEN IN ONZE BRABANTSE REKENINGEN

In de voorgaande tekst werd wellicht te weinig de nadruk gelegd op de buitenlandse munten die in onze gewesten eveneens in omloop waren. In de vele muntvondsten hier ten lande vertegenwoordigden ze dikwijls meer dan de helft. Het kan ook niet anders voor een klein gewest op het kruispunt van belangrijke internationale handelswegen. Nog meer is dat het geval voor Limburg en Luik.

In de ordonnanties vormen ze dan ook een lange lijst. We moeten in deze lijsten zeker twee verschillende soorten onderscheiden.

1. De tarifieringslijst voor gangbare nog ongeschonden en niet versleten stukken. Als voorbeeld volgt hier een opsomming van de gouden muntstukken uit de ordonnantie van 2 januari 1516.

Hierna volghet den prys ende evaluatie van den gouden penningen, die van nu voirtaene loop ende ganck hebben sullen binnen onsen voirscreven landen ende heerlicheyden, te wetene:

't Voirscreven gulden vlies sulck ais boven 8 sc 4 d gr.

Den gouden philippus tot noch toe gemunt 4 sc 2 d gr ende die halve nae advenant.

Den karolus die van nu voirtaene gemunt zal worden ende die halve nae advenant 3 sc 4 d gr.

Den grooten real van Oistrycke van zestien ende halve in 't merck 27 sc 6 d gr.

Den ingelschen nobel mitter rosen van twee en dertig in 't merck 14 sc 2 d gr.

Den nobele henricus van zes ende dertig in 't merck 12 sc 6 d.

Den vlemschen nobele van 36 in 't merck 12 sc gr.

Den angelot van Ingelant van 48 in 't merck 9 sc 5 d gr 8 myten.

Den gouden leeuw van 59 in 't merck 7 sc 4 d gr.

Den gouden ryder van 70 in 't merck 6 sc 6 d gr.

Den gouden castilliaen, gemunt in Spaignien van 53 ½ in 't merck 8 sc 5 d gr.

Den dobbelen Spainschen ducaet mit twee aensichten van 35 in 't merck 13 sc gr.

De cruysaden van Portingale van 70 in 't merck 6 sc 6 d gr.

De croone mitte zonnen van 70 in 't merck 6 sc 1 d gr.
Den hongerschen ducaet van 69 in 't merck 6 sc 6 d gr.
Den italiaenschen ducaet van 72 in 't merck 6 sc 3 d gr.
Den saluyt van 72 in 't merck 6 sc 3 d gr.
Den guillelmus guldenen van 72 in 't merck 4 sc 10 d gr.
Den andries gulden van 74 in 't merck 4 sc 10 d gr.
De oude fransche croone van 72 in 't merck 5 sc 11 d gr.
De schuytkens van 73 in 't merck 5 sc 11 d gr.
Den johannes van 73 in 't merck 4 sc 2 d gr.
Den gelderschen ryder van 74 in 't merck 4 sc gr.
Den Utrecht davidsgulden mitter wapenen van Bourgoignen van 76 in 't merck
ende gheen andere 4 sc gr.
Den philippus clinckaert van 76 in 't merck 3 sc 6 d gr.
Den peeter van Loevene van 76 in 't merck 4 sc 4 d gr.
De fredericus ende beyersche guldenen van 78 in 't merck 3 sc 5 d gr.
Den arnoldusgulden van 92 in 't merck 2 sc 5 d gr.
Den postulaet mitter wapenen van Bourbon ende die mitten houdekene van 81
in 't merck 2 sc 9 d obool.

2. De tarifiering van de geschonden of versleten stukken: deze moesten worden gewogen en ze werden vergoed volgens een tarief dat berekend werd volgens hun gehalte. Vrij gebruik van zulke stukken was verboden en werd streng bestraft. Hier volgt een voorbeeld uit de ordonnantie van 1 maart 1526.

Doubles ducats avec Saint Francoys chy desoubz figurez :

Le marck . . . CXXV florins XVII½ patars XIV mites.

Lonce XV florins XIV½ patars IX mites.

Lestrelin XV½ patars XI mites ung quart.

Les nouveaulx clemmers de Gelres chy desoubz figurez :

Le marck LXXVIJ florins IJ patars XIX mites.

Lonche IX florins XI½ patars XIV mites.

Lestrelin. IX½ patars VIJ mites.

Zoals u merkt werd de Franciscusdukaat vergoed tegen 125 gulden 17 1/2 stuiver 14 myten voor 1 mark gewicht en de Gelderse clemmer voor slechts 77 gulden 2 stuiver 19 myten. Het goudgehalte zal dan ook wel navenant geweest zijn. Het tarief voor 1 ons en voor 1 sterling gewicht bekom je door het mark-tarief (246,88 g) te delen door 8 voor het ons en door 160 voor de sterling (1,54 g).

Na deze korte inleiding hoop ik met volgende aanvullende alfabetische lijst het opzoekingswerk te vergemakkelijken. Het is natuurlijk niet de bedoeling alle vreemde munten te vermelden. We beperken ons tot de meest voorkomende en vermelden ook niet de wereldwijd (bedoeld wordt de toenmalige wereld Europa) verspreide munten die in elk gewest wel lichte afwijkingen vertoonden in gewicht en gehalte, maar om handelsredenen toch verplicht waren een zekere convertibiliteit na te streven. We bedoelen de vele variaties van de gulden, de dukaat, de daalder, de ecu, de reaal en de testoen.

Angelot: Engels goudstuk ter waarde van 2/3 van de rozenobel met de afbeelding van de aartsengel Michael. In 1469 6 sc 8 d, in 1520 9 1/2 sc, in 1599 5 gulden en in 1644 6 1/2 gulden.

Arendsschelling: met de afbeelding van de rijksadelaar, geslagen in de steden van Overijssel.

Arnoldusgulden: gouden munt van hertog Arnold van Gelre (1423-1465) van laag gehalte in 1516 slechts 2 sc 5 d gr waard. Werd in de 15de en 16de eeuw in Oost-Friesland als rekenmunt gebruikt waar hij de helft van de rijns gulden waard was.

Beiersgulden: goudgulden met Johannes de Doper van Jan van Beieren, ruwaard van Henegouwen en Holland.

Braamse: een zeer kleine munt slechts langs een zijde geslagen in de 15de en 16de eeuw gebruikt in Overijssel als 1/64 van de stuiver.

Butken: 1/2 stuiver in Overijssel, Groningen en Friesland in de 15de en 16de eeuw.

Clemmersgulden: gouden munt van Gelderland geslagen ten tijde van hertog Karel van Egmond (1492-1543).

Cruzaat: Portugees goudstuk met nagenoeg dezelfde waarde als de Spaanse dukaat gevalideerd tegen 6 1/2 sc in 1509 oplopend tot 2 gd 1 st in 1553 en 3 1/2 gd in 1607 en 4 gd in 1644. Er bestond ook een grote crussart van 7 in 't marc en met hoog gehalte ter waarde van 35 gd in 1599 en 39 gd 11 st in 1611.

Davidsgulden: goudgulden van David van Bourgondië, bisschop van Utrecht (1455-1496) ter waarde van 4 sc 4 d in 1525 oplopend tot 1 gd 4 st in 1539 en 1 gd 6 st in 1553.

Ernestus: zilveren muntstuk van Luik met een gehalte van 0,625 en een gewicht van 2 sterling 30 as uit het begin der 17de eeuw met in 1611 een validering van 5 stuiver.

Hornsgulden: goudmunt van Jan van Horn van Luik (1483-1505) met een zeer zwak gehalte, waarbij het zilver zo overvloedig aanwezig was dat er nauwelijks een goudkleur overbleef. Hij woog 1 sterling 17 1/4 as en werd in 1539 gevalideerd tegen 11 1/2 stuiver.

Knapkoek: of postulaatgulden met een laag goudgehalte door postulaat Rudolf van

Diepholt (1423-1432) en bisschop van Utrecht (1432-1455) met een afbeelding van een staande heilige bisschop, zodat hij door het volk de bijnaam verwierf van knapkoek. Wij zouden nu spreken over een speculoos ventje. Dit manneke had een waarde van 1/2 rijns gulden.

Kopken: populaire benaming van de zilveren 1 penning stukken van de Hollandse graven Floris IV en Floris V in de 13de eeuw.

Spaanse matten: uit het liedje van de Zilvervloot. Was de benaming voor de Spaanse 8 realen stukken met op beide zijden wapenschilden.

Peerdeke: het eerst geslagen door hertog Karel van Gelre met als afbeelding een vorst te paard. Het was een zilveren munt ter waarde van 1/4 snaphaan en sinds het einde der 16de eeuw, ter waarde van 1 1/2 stuiver.

Rozenobel: Engels goudstuk geslagen van 1465 tot 1625 met een zeer hoog goudgehalte en een gewicht van 5 sterling gevalideerd tegen 10 sc in 1469 en 13 sc in 1495 en 14 sc 3 d in 1520 en 4 gd 5 st in 1539 en 5 gd in 1559 en 8 gd 2 st in 1607 en 11 gd in 1690.

Saluut: een gouden munt door Hendrik VI van Engeland tussen 1421 en 1443 geslagen als koning van Frankrijk in het door zijn troepen bezette gedeelte. Hij had een waarde van 6 sc 3 d in 1509 en 1 gd 18 st in 1526 en 2 gd 4 st in 1559.

Schrikkelberger: is de Nederlandse benaming voor de Saksische Engelgroschen, geslagen uit het zilver van de Schreckenbergr. In 1539 staan ze gevalideerd op 4 stuivers.

Snaphaan: is een zilveren munt met de afbeelding van een rijdende hertog in 1509 geslagen door hertog Karel van Gelre. Later ook in Luik, Holland en Friesland geslagen. In 1539 gevalideerd voor 10 groten.

Testoen: een zilveren munt met de kop van de vorst, voor het eerst geslagen in Milaan in 1474 en daarna in heel West-Europa nagebootst.

Wilhelmusschild: gouden schild van Willem VI van Holland geslagen van 1411 tot 1417 en tot in de 16de eeuw in de Nederlanden in omloop.

Zest'half: is de populaire benaming voor de in de 18de eeuw veelvuldig circulerende ruiterschellingen van 1690, waarvan de koers in 1692 van 6 op 5 1/2 stuiver verlaagd was.

12. BIBLIOGRAPHIE

H. VERDUSSEN, *Carte ov Liste*, 1627.

V. GAILLARD, *Monnaies des comtes de Flandre*, 1852.

A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant*, 1894.

V. TOURNEUR, *Initiation à la numismatique*, 1945.

Duizend jaar muntslag te Brussel - Koninklijke Bibliotheek, 1965.

J. CRAB, *De Munt te Leuven tot het einde der XVe eeuw*, 1967.

J. PORTEOUS, *Aangemunt en nagemunt*, 1968.

J. DE MEY, *Numismatic pocket*, nrs. 1, 7, 18, 27, 28, 38 en 40.

A. BASTIAENS, *De muntslag der aartshertogen Albrecht en Isabella 1598-1621*, 1981.

J. BAERTEN, *Muntslag en circulatie in de Zuidelijke Nederlanden*, 1983.

De rekenmunt in de Mechelse stadsrekeningen, Oudheidkundige kring, 1980.

De munt in de Nederlanden - Koninklijke Bibliotheek, 1983.

Jaarboek van het E.G.M.P. 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988.

Klinkende Munt, Elsevier, 1985.

Van muntslag tot muntschat, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas 1985.

Munten en Penningen door de eeuwen heen, E.G.M.P. afdeling Mechelen, 1986.

W. VAN ALSENOY, *Veilingcatalogus* nrs. 15 tot en met 21, 1987-1991

Dit artikel werd gepubliceerd in *Vlaamse Stam*, tijdschrift voor familiegeschiedenis, maandblad van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, jaargang 27, 1991 blz. 339-367 en jaargang 28, 1992 blz. 560-562. Met kleine aanpassingen. Overgenomen met toestemming van de auteur en van de hoofdredacteur E. Van Haverbeke.